

Олексій БУРЕНКО,

методист центру цифрової освіти Донецького ОІППО

Ірина СОСНОВА,

в. о. завідувача відділу організаційного супроводу

проектно-програмної діяльності та зв'язків з громадськістю

Донецького ОІППО

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА: НОВІ РЕАЛІЇ АБО АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ

Життя у XXI ст. є досить динамічними, характеризуються постійним прогресом, удосконаленням техніки, поширенням новітніх технологій. Тому знань, умінь і навичок, якими ми володіємо сьогодні, – завтра вже замало. Аби бути успішною, конкурентоспроможною на ринку праці людина має йти «у ногу із часом», постійно працювати над собою, розвиватися, удосконалювати hard skills і soft skills навички, бути відкритою до нових знань, виявляти креативність та ініціативність. Це зумовлює стрімкий розвиток концепції «Lifelong learning» («Навчання впродовж усього життя»). На жаль, не кожен може самостійно навчатися протягом усього життя. Саме сучасна освіта має забезпечити гармонійний розвиток кожної особистості, виховати в кожній людині свідому потребу в підвищенні рівня знань.

Одним із принципів державної політики в освітніх закладах є «сприяння сталому розвитку суспільства через підготовку конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя» [1].

Можливість здобувати освіту за дистанційною формою передбачено положеннями Законів України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту», забезпечено ст. 53 Конституції України. Дистанційна форма освіти здійснюється на основі вільного вибору батьків (інших законних представників), що підтверджується заявою та/або договором про надання освітніх послуг. В умовах воєнного стану, зважаючи на безпекову ситуацію, дистанційне навчання може запроваджуватися як єдино можлива форма здобуття освіти на всій території України або в окремих місцевостях, або у визначених закладах освіти [1].

Для організації дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти та закладах, які тимчасово переміщені з окупованої території, необхідні такі складові:

1. Система для електронного документообігу.
2. Платформа для дистанційного навчання.
3. Електронний журнал.
4. Система для організації синхронного навчання.
5. Системотехнічне забезпечення учасників освітнього процесу.

Сьогодні існують ресурси та сервіси для організації якісного процесу дистанційного навчання. Вони можуть бути як платні, так і безкоштовні; та вирішувати всі поставлені завдання. Розглянемо ці сервіси.

Документообіг закладів освіти. Для організації та зберігання електронних примірників документів закладу загальної середньої освіти найкращими є хмарні сервіси: не має прив'язки до фізичних пристроїв, доступ до інформації з будь-якої точки світу, надійність збереження даних 99,9%.

Уже понад 10 років такі компанії, як Microsoft та Google безкоштовно пропонують свої сервіси для закладів освіти України.

Google Workspace – це набір сервісів від Google, за допомогою яких будь-який заклад освіти може зручно організувати процес дистанційного навчання та документообіг. Викладачі можуть проводити трансляції та відеозустрічі з учнями, зберігати необмежену кількість будь-яких файлів і документів, публікувати та перевіряти домашні завдання, створювати тести, презентації, навіть писати та малювати на віртуальній дошці.

Можливості та переваги:

- інформація безпечно зберігається в хмарі, доступ 24/7 (за наявності інтернету);
- не потрібні потужні сервери для збереження інформації;
- спільна робота з документами;
- корпоративна пошта для закладу освіти у вашому домені (для вчителів та учнів);

- відсутність реклами та розширений дисковий простір – 100 Тб на всіх користувачів;
- безкоштовні інструменти для організації змішаного та дистанційного навчання: Classroom (розширена версія для хмари), Google Meet (у звичайному гуглі 1 година на день, тут без обмежень), робота зі спільними документами та презентаціями.

Якщо заклади освіти ще не застосовують хмарне середовище Google Workspace, інформацію як почати роботу та зареєструватися можна знайти за посиланням <https://hostiq.ua/wiki/ukr/g-suite-for-education/> [12].

Компанія Microsoft безкоштовно надає хмарне середовище Office 365 Education для закладів освіти. Це є альтернативним варіантом до Google Workspace та не поступається в якості. Вибір між ними залежить від звичок користувачів і завдань, які потрібно виконувати.

Можливості та переваги:

- інформація безпечно зберігається в хмарі, доступ 24/7 (за наявності інтернету);
- не потрібні потужні сервери для збереження інформації;
- спільна робота з документами;
- корпоративна пошта для закладу освіти у вашому домені (для вчителів та учнів);
- відсутність реклами та розширений дисковий простір – 5 Тб на 1 користувача;
- безкоштовні інструменти для організації змішаного та дистанційного навчання: Microsoft Teams та OneNote.

Ніхто не зобов'язує заклад освіти використовувати винятково хмарні сервіси Google Workspace або Office 365. Викладачі Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти застосовують у своїй роботі обидва середовища, беручи найкраще з кожного. Наприклад, у Google Meet є обмеження на кількість учасників до 100 користувачів і відсутня можливість запису зустрічей, тоді як у Microsoft Teams це обмеження становить до 300 учасників, є можливість запису зустрічей та організувати роботу в групах.

Електронні цифрові підписи є невід'ємною частиною роботи закладу освіти, оскільки вони забезпечують підписання та розсилку документів. Паперові документи вимагають приміщення для зберігання, витрат на друк, а для переміщених закладів освіти особливо затратною є їхня пересилка. Для вирішення цього питання існують кваліфіковані електронні підписи.

Електронний цифровий підпис (далі – ЕЦП) за правовим статусом прирівняний до власноручного підпису або печатки. ЕЦП – це дані в електронній формі, отримані внаслідок криптографічного перетворення, які додаються до інших даних або документів і забезпечують їхню цілісність та ідентифікацію автора. Завдяки послугам ЕЦП можна підписувати електронні документи, користуватися електронними послугами, реєструватися на державних порталах тощо. Документи, підписані за допомогою ЕЦП, мають таку саму юридичну силу, як і звичайні.

Робота з електронними документами в діловодстві та їхня підготовка до архівного зберігання здійснюється відповідно до таких нормативних документів:

1. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 № 851-IV (Закон № 851-IV) [2].
2. Наказ Міністерства юстиції України від 11.11.2014 № 1886/5 «Про затвердження Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання» [3].
3. Закон України «Про електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 № 2155-VIII (редакція від 01.01.2023) [4].
4. Наказ Міністерства юстиції України від 18.06.2015 № 1000/5 «Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях» [5].
5. Типова інструкція з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами у діловодстві, електронного міжвідомчого обміну, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 55 [6].
6. ДСТУ 4163-2020 Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів. Чинна від 01.09.2021 [7].
7. Постанова КМУ від 02.12.2021 № 1255 «Про затвердження Положення про програмно-апаратний комплекс «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту»»

(із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ від 23.12.2022 № 1431) [8].

8. Наказ МОН України від 08.08.2022 № 707 «Про затвердження Інструкції з ведення ділової документації у закладах загальної середньої освіти в електронній формі», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 09.09.2022 № 1029/3836 [9].
9. Наказ МОН України від 23.06.2018 № 676 «Про затвердження Інструкції з діловодства у закладах загальної середньої освіти», зареєстрований у Міністерстві юстиції України від 11.09.2018 № 1028/32480 [10].
10. Наказ МОН України від 10.05.2011 № 423 «Про затвердження єдиних зразків обов'язкової ділової документації у загальноосвітніх навчальних закладах усіх типів і форм власності», а також інші документи, що можуть створюватися в процесі діяльності закладу освіти [11].

Будь-який громадянин України може отримати ЕЦП у кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг. З переліком можна ознайомитися за посиланням <https://czo.gov.ua/ca-registry> [13].

Такий підпис вважається підписом фізичної особи, тому директор закладу або інша посадова особа не може використовувати його для підписання документів установи. Для цього потрібен ЕЦП юридичної особи. Заклади освіти також можуть отримати ЕЦП юридичної особи. Для цього необхідно подати відповідний перелік документів до податкової служби директору та всім працівникам, яким потрібен ЕЦП. Детальніше можна ознайомитися за посиланням https://ca.tax.gov.ua/ur_osoba [14].

З досвіду громад Донецької області (Великоновосілківська селищна рада) найкращим, найшвидшим та найпростішим рішенням для отримання ЕЦП працівниками ЗЗСО є реєстрація юридичної особи в ПриватБанку. Директор подає необхідні документи, реєструє заклад в установі та отримує доступ до кабінету «Приват для бізнесу». Після цього директор може самостійно видавати КЕП юридичних осіб працівникам через цей кабінет, що дозволяє уникнути необхідності відвідування відділень банку. Детальніше можна ознайомитися за посиланням <https://privatbank.ua/business/npk-biznes-kliiyentiv#perelic-documentiv> [15].

Для зберігання, підписання та обміну електронними документами існують різні сервіси. Деякі з них є платними, наприклад, «Вчасно» та «Докпроф», що вимагає від закладу освіти додаткових фінансових витрат. Проте існує безкоштовна альтернатива для організації електронного документообігу – сервіс Paperless, розроблений компанією ПриватБанк. Він не має обмежень щодо кількості файлів та на терміни їхнього зберігання; підписані документи можна надсилати юридичним та фізичним особам, завантажувати на свій пристрій та друкувати. Детальніше можна ознайомитися за посиланням <https://paperless.com.ua/uk/> [16].

Платформи для дистанційного навчання. Сьогодні для закладів освіти існує великий вибір платформ для дистанційного навчання як платних, так і безкоштовних, які також можуть містити електронні журнали, щоденники, розклад уроків тощо. Яку із цих платформ обрати, вирішувати саме цим закладам освіти, але бажано, щоб це була єдина платформа для всіх навчальних предметів та класів. Розглянемо деякі з них.

Google Classroom – це інструмент, який об'єднує Google Docs, Google Drive і Gmail. Вебсервіс допомагає створювати та впорядковувати завдання, виставляти оцінки, коментувати та організовувати ефективне спілкування з учнями в режимі реального часу або дистанційно. Завдяки Classroom можна організувати проектну роботу, перевернуте навчання, дистанційне навчання. Уроки та домашні завдання стають цікавими! Цей інструмент зручно застосовувати, коли заклад освіти під'єднано до освітнього середовища Google Workspace.

Microsoft Teams для навчання об'єднує всіх і все в одній потужній комунікаційній програмі для закладів освіти. Програма доступна безкоштовно для учнів і вчителів усіх освітніх рівнів за наявності підтверженої адреси електронної пошти. Microsoft Teams дозволяє вчителям легко створювати віртуальні класи, організовувати завдання та спільно працювати над файлами Word, Excel та PowerPoint у режимі реального часу. Можна доповнити свої заняття персоналізованими інструментами, розробленими з урахуванням різноманітних стилів навчання кожного учня, як у закладах загальної середньої освіти, так і в закладах вищої освіти. Завдяки відеоконференціям та контрольованим повідомленням для учнів, є можливість спілкуватися з учнями, персоналом, батьками та опікунами в безпечному цифровому середовищі.

Сервіс надається безкоштовно для закладів освіти при підключенні до Office 365.

Електронний журнал. Невід'ємною частиною електронного документообігу в закладі освіти є електронні журнали та щоденники. Деякі з них поєднують в собі функції платформи дистанційного навчання, електронного документообігу, щоденників, розкладів тощо:

1. Нові знання (сайт nz.ua) – електронні класні журнали та щоденники з можливостями дистанційного навчання. Можливості: звіти, розклад, щоденник, відвідуваність, домашні завдання (може використовуватися як платформа) [17].

Державні безкоштовні електронні щоденники та журнали (сайт e-journal.iea.gov.ua) – електронні журнали та щоденники, розклад, статистика [18].

Цифровий освітній простір Eddy (сайт eddy.org.ua) – електронні журнали, щоденники, розклад, LMS платформа, вебсайт школи, звітність, електронний документообіг, мобільні додатки для Android та iOS, вебіари, тести, модулі адміністраторів [19].

HUMAN Школа (сайт human.ua) – сучасна освітня платформа для шкіл. Можливості: електронний журнал, щоденник, розклад, конструктор уроків, аналітика, відеозв'язок [20].

Мрія (сайт mriia.gov.ua) – безкоштовний державний застосунок, до якого можна під'єднатися в режимі тестування. Він поєднує всі можливості електронних журналів та дистанційних платформ, особисті кабінети учнів та батьків, інтерактивні навчальні матеріали [21].

Система для організації синхронного навчання. Організація синхронного навчання відіграє ключову роль у забезпеченні безперервності та якості освіти в умовах дистанційної освіти. Це навчання, яке відбувається в режимі реального часу, дозволяє учням та вчителям взаємодіяти безпосередньо, обмінюватися інформацією, ставити запитання та отримувати негайні відповіді. Для ефективної організації синхронного навчання необхідно мати надійну технічну та програмну інфраструктуру.

Системотехнічне забезпечення учасників освітнього процесу. Системотехнічне забезпечення є основою для ефективного функціонування освітнього процесу (особливо в умовах дистанційного навчання) та містить апаратне та програмне забезпечення, інфраструктуру, підтримку та обслуговування, необхідні для забезпечення стабільної та безперебійної роботи закладів освіти.

Розглянемо ключові компоненти системотехнічного забезпечення учасників освітнього процесу.

Обладнання для учнів та вчителів:

- комп'ютери та ноутбуки: високопродуктивні пристрої, що забезпечують стабільну роботу в режимі відеоконференцій та інших інтерактивних занять;
- планшети та смартфони: мобільні пристрої, які дозволяють брати участь у заняттях з будь-якого місця;
- інтерактивні дошки та проектори: допоміжні засоби для демонстрації матеріалів та інтерактивної взаємодії з учнями;
- камери, мікрофони та гарнітури: якісні аудіо- та відеопристрої, які забезпечують чітку передачу зображення та звуку під час онлайн-занять.

Інфраструктура:

- надійний інтернет-зв'язок: високошвидкісне підключення до інтернету, яке забезпечує безперебійний доступ до онлайн-ресурсів та платформ;
- сервери для зберігання та обробки даних: потужні сервери, що забезпечують швидкий доступ до навчальних матеріалів та зберігання великої кількості інформації;
- захист інформації та кібербезпека: системи для захисту персональних даних учнів та вчителів, запобігання несанкціонованому доступу та забезпечення безпеки онлайн-занять.

Отже, для успішної організації синхронного навчання необхідно забезпечити комплексний підхід, який містить технічне та програмне забезпечення, підтримку й обслуговування. Важливо також проводити постійний моніторинг та оцінку ефективності використання обраних інструментів і методів, щоб забезпечити їхню відповідність потребам учнів та вчителів.

Рекомендується підключати заклади освіти до безкоштовних сервісів, таких як Google Workspace та Office 365 Education, що забезпечують доступ до потужних інструментів для організації навчання. Упровадження системи електронного документообігу та ЕЦП допоможе оптимізувати управлінські процеси та забезпечити юридичну значимість електронних документів.

Використання єдиної системи для дистанційного навчання в закладі освіти сприяє узгодженості та зручності, забезпечуючи всім учасникам освітнього процесу доступ до необхідних ресурсів та інструментів. Це сприятиме покращенню якості освіти та підвищенню ефективності освітнього процесу загалом.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту : Закон України редакція від 28.05.2024 № 1556-VII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення : 13.06.2024).
2. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV: *Верховна Рада України* : [сайт]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення : 20.06.2024).
3. Про затвердження Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання : наказ Міністерства Юстиції України редакція від 29.10.2022 № 1886/5. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1421-14#Text> (дата звернення : 19.06.2024).
4. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/2155-19> (дата звернення : 19.06.2024).
5. Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях : наказ Міністерства Юстиції України № 1000/5 редакція від 03.06.2023. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15#Text> (дата звернення : 19.06.2024).
6. Деякі питання документування управлінської діяльності : постанова Кабінету міністрів України від 17 січня 2018 р. № 55. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-n#Text> (дата звернення : 19.06.2024).
7. ДСТУ 4163:2020 Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів. Чинний від 2021–09–01. URL : https://dbn.co.ua/load/normativy/dstu/dstu41632020_5-1-0-1934 (дата звернення : 19.06.2024).
8. Про затвердження Положення про програмно-апаратний комплекс «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту» : постанова Кабінету міністрів України. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1255-2021-n#Text> (дата звернення : 19.06.2024).
9. Про затвердження Інструкції з ведення ділової документації у закладах загальної середньої освіти в електронній формі : наказ Міністерства освіти і науки України від 08.08.2022 № 707. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1029-22#Text> (дата звернення : 19.06.2024).
10. Про затвердження Інструкції з діловодства у закладах загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 25.06.2018. № 676 *Верховна Рада України* : [сайт]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1028-18#Text> (дата звернення : 19.06.2024).
11. Про затвердження єдиних зразків обов'язкової ділової документації у загальноосвітніх навчальних закладах усіх типів і форм власності. освіти : наказ Міністерства освіти і науки України № 423 редакція від 01.06.2020. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0423736-11#Text> (дата звернення : 19.06.2024).
12. Як взяти участь у програмі «Google Workspace for Education». *HOSTIQ Wiki* : [сайт]. URL : <https://hostiq.ua/wiki/ukr/g-suite-for-education/> (дата звернення : 19.06.2024).
13. Електронний реєстр чинних, блокованих та скасованих сертифікатів відкритих ключів. Центральний засвідчувальний орган. *Міністерство цифрової трансформації України* : [сайт]. URL : <https://czo.gov.ua/ca-registry> (дата звернення : 19.06.2024).
14. Кваліфікований надавач електронних довірчих послуг Державної податкової служби України : *Державні сайти України* : [сайт]. URL : https://ca.tax.gov.ua/ur_osoba (дата звернення : 19.06.2024).
15. Ідентифікація бізнес-клієнтів. Список документів: для нерезидентів і резидентів. *ПриватБанк* : [сайт]. URL : <https://privatbank.ua/business/npk-biznes-kliyentiv#perelic-documentiv> (дата звернення : 19.06.2024).
16. Зручний сервіс електронного документообігу. *PaperLess* : [сайт]. URL : <https://paperless.com.ua/uk/> (дата звернення : 19.06.2024).
17. Електронні щоденники та журнали з можливостями дистанційного навчання. *Нові знання* : [сайт]. URL : <https://nz.ua/> (дата звернення : 19.06.2024).
18. Електронні щоденники та журнали. *Electronic journal* : [сайт]. URL : <https://e-journal.iea.gov.ua/> (дата звернення : 19.06.2024).

19. Єдиний цифровий простір твого освітнього закладу, що відповідає потребам. Eddy LMS : [сайт]. URL : <https://eddy.org.ua/> (дата звернення : 19.06.2024).
20. Платформа централізованого управління закладом. HUMAN. : [сайт]. URL : <https://www.human.ua/> (дата звернення : 19.06.2024).
21. Мрія. Освітній державний застосунок для учнів, батьків і вчителів: [сайт]. URL : <https://mriia.gov.ua/> (дата звернення : 19.06.2024).

Галина ЛОМАКІНА,

проректор з моніторингу якості освіти

та національно-патріотичного виховання

Донецького ОІППО, кандидат педагогічних наук, доцент

Марина СИЧЕВСЬКА-ДЕГТЯРЬОВА,

завідувач відділу розвитку особистості

Донецького ОІППО

ІННОВАЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ЗМІНА ПІДХОДІВ ДО РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ (для працівників освіти, які опікуються супроводом обдарованих дітей та молоді)

Нова реальність у країні, спричинена повномасштабним вторгненням РФ, призвела до об'єктивної необхідності істотних змін у системі освіти. З одного боку, війна зумовила певні обмеження та виклики: багато закладів освіти були зруйновані або пошкоджені, що ускладнило доступ до традиційних форм навчання; спричинила значний стрес та тривогу в здобувачів освіти, що негативно впливає на їхню мотивацію та працездатність. З іншого боку, відкрилися нові можливості для інноваційних трансформацій в освіті. Застосування онлайн-платформ та дистанційного навчання стало більш поширеним, що дало можливість обдарованим дітям отримувати доступ до якісної освіти, незалежно від їхнього місцезнаходження. Сучасна реальність стимулювала розвиток нових методів та підходів до виявлення та розвитку обдарованості. Безперечним у цих умовах залишається орієнтація на особистість і розвиток інновацій, спрямованих на позитивні трансформації в цій площині.

Відомий український учений І. Зязюн зазначає, що змістом і метою сучасної освіти повинна бути «... людина у постійному розвитку, її духовне становлення, гармонізація її відносин з собою та іншими людьми, зі світом... Система освіти створюється для людини, функціонує і розвивається в її інтересах, слугує повноцінному розвитку особистості і в ідеалі її призначення – щастя людини» [1].

Обдаровані учні мають потенціал у майбутньому стати успішними інноваторами та зробити значний внесок у розвиток країни та світу. Обдарованість містить чотири основні складові: креативні продукти – інновації (різновид креативності, яка належить до успішного втілення творчих ідей), творчий процес (здатність генерувати нові та відповідні ідеї та результати), особиста креативність, як найвищий рівень творчості, та середовище, яке стимулює. Саме таке середовище формує інноваційна освіта. Як стверджує український науковець В. Химинець, «... лише освічена, творча людина може бути здатною до змін, до інновацій, і, що головне, до системного інноваційного мислення, усвідомлених і цілеспрямованих дій. Тільки творчо сформована особистість стає активним суб'єктом суспільних відносин» [8]. Специфічними особливостями інноваційного навчання є його відкритість майбутньому, здатність до передбачення та прогнозування на основі постійної переоцінки цінностей, налаштованість на активні та конструктивні дії в швидко змінних ситуаціях.

В умовах стрімких змін життя суспільства педагогам треба вчасно здобути й досягнути нову інформацію та трансформувати її для подальшого доступного розуміння здобувачами освіти. Вирішити зазначену проблему мають освітні інновації.

Для суспільства оволодіння новітніми педагогічними технологіями стає загальнопріоритетною